

Л.О. Дубко, Луганський національний університет імені Т.Шевченка

АНГЛОСАКСОНСЬКА МОДЕЛЬ В КОНТЕКСТІ УПРАВЛІННЯ ВИЩОЮ ОСВІТОЮ АНГЛІЇ В СУЧАСНИЙ ПЕРІОД

Дубко Л.О.

Англосаксонська модель в контексті управління вищою освітою Англії в сучасний період

В останні десятиріччя система управління вищою освітою Англії зазнала значних змін. В статті розглядаються чинники та механізми впливу на систему управління університетами, що призводять до зміни традиційної англосаксонської моделі управління.

Ключові слова: модель управління, управління вищою освітою.

Дубко Л.А.

Англосаксонская модель в контексте управления высшим образованием Англии в современный период

В последние десятилетия система управления высшим образованием Англии претерпела значительные изменения. В статье рассматриваются факторы и механизмы влияния на систему управления университетами, которые приводят к изменению традиционной англосаксонской модели управления.

Ключевые слова: модель управления, управление высшим образованием.

Аналіз систем управління вищою освітою перебуває в центрі уваги дослідників вже кілька десятиріч поспіль. Одна з найбільш відомих та цитованих моделей є класична модель Бартон Кларка (Burton Clark) – "координаційний трикутник", яка включає три вісі: державу, ринок та академічну олігархію [1].

Згідно з цією моделлю, системи вищої освіти в країнах континентальної Європи характеризувалися домінуванням держави та академічної олігархії; університети в цих країнах були "професійними бюрократіями" [2]. В англосаксонській моделі держава, навпаки, завжди грала значно меншу роль, а домінуючою була саме

академічна верхівка. Таким чином, університети Англії традиційно несли відповідальність за самоврядування, набір студентів, організацію навчання.

Наприкінці минулого сторіччя обидві моделі зазнали змін, що призвело до значних перетворень в системах управління освітою як в континентальних країнах, так і в Англії. Серед дослідників, котрі активно вивчали цю проблематику, можна виділити Гьодебуре (Goedegebuure), Кайзера (Kaiser), Маассена (Maassen), Ніва (Neave), ван Вута (van Vught), Брауна (Braun), Меррієна (Merrien), Лесите (Leisyte), де Боєра (de Boer) та інших. Маассен та ван Вут зокрема запропонували дві моделі щодо ролі держави в управлінні вищою освітою. Нів займався аналізом розвитку академічної складової вищих навчальних закладів. Браун та Меррієн вивчали вплив моделей управління на розвиток досліджень в університетах. Взагалі в літературі існує багато порівняльних досліджень різних моделей управління освітою та їх розвитку, а також впливу реформ на університетську освіту, але розвитку моделі управління освітою в окремих країнах не завжди приділяється достатньо уваги. В цій статті ми зосередимося на англосаксонській моделі управління та проаналізуємо, як вплинули реформи останніх десятиріч на її розвиток, а також розглянемо, які саме фактори призвели до змін у системі управління вищою освітою Англії в сучасний період.

Таким чином, метою даного дослідження є прослідити зміни англосаксонської моделі управління та визначити чинники та механізми впливу на систему управління університетською освітою в Англії.

Дослідники в сфері управління вищою освітою запропонували виділити п'ять аспектів, або вимірів, які допоможуть більш цілісно проаналізувати зміни в системах управління вищою освітою в різних країнах та окреслити перспективи їх майбутнього розвитку. Ендерс, Шиманк, де Боєр та Кейм (Enders, Schimank, Kehm, de Boer) зокрема розрізняють такі аспекти:

1. Державне регулювання, а саме, рівень впливу та контролю державних механізмів на вищу освіту.

2. Академічне самоврядування, тобто роль професійних громад у визначенні курсу та напрямів роботи.

3. Змагання за стратегічні ресурси, а саме фінансові ресурси та одержувача послуг (студентів).

4. Адміністративне самоврядування, а саме, ієрархія в системі управління, роль університетського керівництва та менеджменту в постановці цілей та прийнятті рішень.

5. Залучення зацікавлених сторін в управління університетом через постановку цілей, надання порад та окреслення меж діяльності [3].

Очевидно, що перші три аспекти повторюють трикутник Кларка (державо-академічна олігархія-ринок), а два інших відображають зміни, що характеризують систему управління освітою в останні роки. Розглянемо зміни в системі управління вищою освітою Англії в контексті цих п'яти аспектів.

В контексті державного регулювання освітою, розрізняють два підходи. Перший характеризує державу як контролюючий суб'єкт, який чітко регламентує та фінансує вищі навчальні заклади. Рішення приймаються в ієрархічному порядку. Державний контроль поширюється на систему проведення іспитів, складання навчальної програми, вимоги щодо отримання ступенів, набір студентів, призначення та визначення заробітної платні викладацькому складу [4]. Другий визначає державу як наглядача, що здійснює моніторинг та надає консультації щодо найбільш важливих питань. Вищі навчальні заклади відповідають за управління та повсякденну діяльність. Держава, зі свого боку, наглядає за забезпеченням належного рівня якості освітніх послуг, а також вимагає від університетів звітів щодо використання фінансових ресурсів.

Історично, англосаксонська модель розглядала державу як наглядача: держава не мала прямого втручання в діяльність університетів, хоча здійснювала

фінансову підтримку вищих навчальних закладів. Влада знаходилася в руках академічної верхівки, а університети справедливо вважалися незалежними інституціями. Однак реформи останніх десятиріч призвели до фундаментальних змін. По-перше, Комітет з університетських грантів (University Grant Committee), що не належав до жодної урядової установи і контролювався представниками університетів, був замінений на Раду з фінансування університетами (University Funding Council), що призвело до більш посиленого регулювання з боку держави та збільшило підзвітність університетів перед урядом [5]. За допомогою фінансових механізмів та нових механізмів проведення аудиту держава намагалася забезпечити підвищення якості вищої освіти, а також вміло розподілити витрати, що поступово скорочувалися на фоні зростання кількості університетів та студентів. Зокрема, були введена практика проведення оцінювання наукових досліджень (Research Assessment Exercises), згідно до результатів якої університети з вищим рівнем якості проведення досліджень отримували більшу фінансову підтримку з боку уряду. Таким чином, університети мали підвищити рівень звітності за ті кошти, що отримували від платників податків. З одного боку, це мало позитивно вплинути на розвиток університетських досліджень; в той же час, такий механізм призвів до більшої стратифікації університетів, оскільки більшість коштів отримували вищі навчальні заклади з сильними дослідницькими традиціями. Особливо негативно це відобразилося на так званих "нових" університетах (що отримали такий статус у 1992 році), які зазвичай характеризувалися більш прикладним характером надання освітніх послуг.

В цей період відбулися зміни і в контексті академічного самоврядування. Традиційно академічна верхівка в англійських університетах була сильною ланкою значною мірою завдяки тому, що саме Комітет з університетських грантів, який складався з представників академічної еліти, приймав рішення щодо фінансування потреб університетів. Оцінювання якості також було прерогативою

викладацького складу. Після введення незалежного оцінювання наукових досліджень (RAE) представники академічної верхівки втратили вагому частину своїх повноважень: вони входять до складу комісій, що займається проведенням RAE, приймають участь в експертному оцінюванні роботи своїх колег, але не мають, як це було раніше, значного впливу на розподілення фінансування в сфері вищої освіти, де вагомим стало рішення так званих зовнішніх зацікавлених сторін [6].

В контексті внутрішнього управління також відбулися зміни. Академічний склад університетів все ще має значні повноваження і приймає важливі рішення, але багато посад стали мати більш управлінське забарвлення. Зміни торкнулися більшою мірою функцій та механізму призначень на посаду, а також розподілення отриманих бюджетних коштів між факультетами та кафедрами та визначення стратегій розвитку окремих частин та університету в цілому. Академічна верхівка втратила право голосу в питаннях, що прямо не стосуються викладання та проведення досліджень, та повинна приймати та виконувати багато стратегічних рішень, які на даному етапі приймає управлінська верхівка вищого навчального закладу.

Змагання поміж університетів за фінансові ресурси, студентів та викладачів існувало завжди, але було значною мірою підсилено після проведення державних реформ наприкінці минулого сторіччя, коли уряд запропонував університетам нову, орієнтовану на ринок, модель відносин. Це було зумовлене бажанням підсилити якість освіти та досліджень та підзвітність університетів перед державою, а також необхідністю розподілити фінансові потоки між університетами, кількість яких значно збільшилась в результаті реформи 1992 року, коли політехнічні інститути отримали статус університетів. Нові правила змагань за ресурси стали до вподоби університетам з традиційно значним рівнем фінансування та високим рівнем дослідницької роботи: саме вони продовжували отримувати більшу частину коштів, в той час як нові університети, за

статистикою, отримували не більше, ніж 5% зі всього потоку фінансування [7, с.471].

Якщо зовнішнє змагання – змагання за фінанси між університетами та окремими академіками, то внутрішнє змагання проходить в рамках університету, між факультетами, кафедрами, або іншими структурними підрозділами. З одного боку, факультети або кафедри, які мають високий рівень якості проведення досліджень та викладають предмети, що привертають більше студентів та коштів, отримують більше фінансування. Завдяки цьому, вони можуть продовжувати дослідницьку роботу на відмінному рівні та залучати до цього кращих професорів із інших університетів тощо. В той же час, традиційно непопулярні спеціальності не можуть отримувати ресурси для підвищення свого розвитку. З одного боку постає питання перерозподілу коштів всередині університету, у чому незацікавлені успішні кафедри. З іншого боку, занепад непопулярних факультетів також негативно вплине на університет в цілому. В деяких університетах почали організаційні реформатування, збільшуючи розмір факультетів та поєднуючи окремі кафедри, а також роблячи більшу диференціацію між дослідницькими центрами та с центрами та кафедрами, що займаються виключно викладанням для студентів молодших курсів.

Адміністрування всередині університетів протягом багатьох років було слабкою ланкою та потребувало змін, щоб прискорити внутрішній процес прийняття рішень. У звіті Джерата (Jarratt) в 1985 році вищим навчальним закладам було рекомендовано раціоналізувати цей процес шляхом надання центральному управлінському рівню більше повноважень. Університети розглядалися як корпоративні підприємства, в яких адміністративні ради мають функції рад директорів, а віце-канцлер має функції виконавчого директора. В результаті в університетах були розроблені кращі механізми стратегічного планування, фінансові комітети були збільшені та отримали більше повноважень, були створені більш чіткі та прозорі лінії управління середнього рівня [8]. Так,

наприклад, більш визначними стали функції деканів та завідуючих кафедрами, відповідальність яких за управління людськими ресурсами стрімко зростає. Декан тепер міг розпоряджатися бюджетними коштами факультету та міг, зі згоди центрального менеджменту, запросити на роботу нових кваліфікованих спеціалістів на кафедру, яка отримала високий рейтинг під час RAE [9]. Таким чином, в університетському управлінні з'явилося поняття централізованої децентралізації, коли управлінці вищого рівня займалися стратегічним плануванням, в той же час структурні підрозділи отримали більше автономії, наприклад, в управлінні бюджетними коштами на своєму рівні [10]. Ще одна складність полягала в тому, щоб навчити академічний склад суміщати виконання своїх прямих обов'язків та нових адміністративних функцій.

Залучення зацікавлених сторін в управління університетом та проведення дослідницької діяльності стало звичайним явищем в університетській практиці. По-перше, новий механізм фінансування являє собою своєрідний контракт між вищими навчальними закладами та зацікавленою стороною в особі держави. Отримання фінансування на проведення досліджень від дослідницьких рад є прикладом того, як можна корегувати пріоритети в дослідженнях, а також досягати необхідного рівня якості їх проведення.

На організаційному рівні прояв участі зацікавлених сторін в житті університету проявляється в присутності представників неакадемічного кола в складі університетських рад, що приймають різноманітні рішення. Як в "старих", так і в "нових" університетах, зазначені вище члени рад складають більшість [11]. В цілому, існує очевидна тенденція залучення зацікавлених сторін у вигляді держави, суспільства та бізнесу у вищу освіту та проведення досліджень. Колись закриті університетські спільноти тепер разом з представниками з неакадемічних кіл займаються визначенням стратегічного розвитку освіти та встановленням пріоритетних напрямків проведення досліджень. Однією з основних та більш вагомих зацікавлених сторін є держава.

Таким чином, можемо зазначити, що англосаксонська модель управління зазнала значних змін під тиском більш жорсткої регулятивної політики з боку держави. Найбільш суттєві зміни в університетському управлінні почалися в 1980-х роках, коли різко збільшилося змагання між університетами за державні ресурси. Були впроваджені нові механізми фінансування, які взяли за основу показники продуктивності вищих навчальних закладів, що згодом загострило проблему стратифікації системи вищої освіти. Держава посилила контроль та нагляд за університетами, а також поставила за мету підсилити управлінську складову у внутрішній структурі кожного університету. Колись домінуюча позиція викладацького складу вищих навчальних закладів була значно послаблена, в той час як адміністративне самоврядування отримало більшу значущість. Були також зроблені спроби посилити вплив зацікавлених сторін в структурі та процесах викладання та проведенні досліджень, що призвело до більших навантажень на дослідників, але, з іншого боку, зробило прикладні дослідження більш публічними, що допомагало шукати інвесторів та позитивно впливало на розвиток регіональних громад.

Сучасна система вищої освіти в Англії знаходиться на межі подальших змін на фоні очікуваного скорочення державного фінансування та можливого підвищення плати за навчання у декілька разів. Це не може не відобразитися на системі управління. Тому який розвиток отримає колись ліберальна англосаксонська модель управління є актуальним питанням подальших досліджень.

Література

1. **Clark B.R.** The higher education system. – Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1986. –344 p.
2. **Mintzberg H.** Structure in fives: Designing effective organizations. – London: Prentice Hall, 1992. –312 p.

3. **De Boer H.**, Enders J., Schimank U. On the way towards new public management? The governance of university systems in England, the Netherlands, Austria, and Germany/ In D.Jansen (Ed.) New forms of governance in research organizations – disciplinary approaches, interfaces, and integration. – Dordrecht: Springer, 2007. – P. 137–154.

4. **Neave G.**, van Vught F.A. Prometheus Bound: The changing relationship between government and higher education in Western Europe. – Oxford: Pergamon Press, 1991. – 284 p.

5. **Dill D.D.** The Colonel Bogey March: Roger Brown's history of the UK quality wars// Higher education digest. – 2004. – № 49. – P. 1–3.

6. **King R.** Governing universities: varieties of national regulation/Public-private dynamics in higher education: expectations, developments and outcomes. – Enschede, 2004. – P.17–19.

7. **Morgan F.J.** The research assessment exercise in English universities// Higher education. – 2004. – № 48. – P. 461–482.

8. **Williams G.** The higher education market in the United Kingdom/ Texeira P., Jongbloed B., Dill D., Amaral A. (Eds.) Markets in higher education. – Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 2004. – P. 241–270.

9. **Morey A.I.** Major trends impacting faculty roles and rewards: an international perspective/ Eggins H. (Ed.) Globalization and reform in higher education. – Maidenhead: SRHE and Open University Press, 2003. – P. 68–84.

10. **Henkel M.** Academic identity and policy change in higher education (Vol.46). – London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2000.

11. **Bargh C.**, Scott P., Smith D. Governing universities. Changing the culture? – Buckingham: SRHE and Open University Press, 1996. –195 p.

Dubko L.O.

Anglo-Saxon model in the context of the higher education governance in England in the modern period

During the last decades, the system of higher education governance in England has undergone considerable changes. The article examines factors and mechanisms of influence on the system of university governance, which lead to changes in the traditional Anglo-Saxon governance model.

Key words: governance model, higher education governance.

Відомості про автора

Дубко Лілія Олександрівна – викладач кафедри теорії та практики перекладу Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, магістр англійської філології.